

GURE IRITZIZ

EMAN TA ZABAL ZAZU

KULTUR POLITIKA BERRIAREN ALDE

Eusko Jaurlaritzak bere Kultur Saileko 1992ko aurrekontuak 1.500.000.000 pezetetan jaitsi ditu Euskararen eta Euskal Kulturaren sustapenerako. Ezaguna da horrek sortu duen zalaparta sail horietan lanean diharduten erakunde eta elkarreetan, beraiantzako diru-laguntzetan izango bait du erasanik handiena aurrekontuen murriztapenak.

Murriztapenok, ordea, ez dira krisi ekonomiko bereziren baten ondorio, Sailaren aurrekontuek oro har 1.500.000.000 gora egin bait dute. Sailaren barruko bestelako proiektu eta ekintza "handitara" ixuri dira aurrekontuak: Guggenheim, Expo-92, Anoetako estadioa, etab. Horiek dira ageriko arrazoiak; eta gaitzerdi, horiek aurtengo gastu soilak balira; nahiz eta erakunde publikoen diru-laguntza nahitaezkoa duten elkarre eta ekintza kulturalentzat urtebeteko hutsuneak betirako heriotza ere ekar dezakeen.

Baina kezkarrienak Kultur Sailburuak aurrekontuen aurkezpenean agertu dituen justifikazioak dira, aurrerantzeko kultur politikarako irizpideen seinaleak direlako nonbait. Kultur politika orokorrari buruz *gogoeta sakona* egin beharraz... horren *birmoldaketaz... katarsiaz...* hitz egin zuen orduan berak.

Iradokizunak dira oraingoz, eta hitz horien azpian zer dagoen jakitea ez da erraza, lehengo urteetan hasitako politika aurtengo aurrekontuetan legezatu eta areagotu egiten dela sumatuko ez bagenu. Baina susmoetan ez gelditzeko, hain zuzen ere, beharrezkoa da Kultur Politikari buruz *gogoeta* eta eztabaida sozial zabal-sakonak irekitzea, non parte bizia hartu behar bait dute euskalgintzan eta kulturagintzan egile eta eragile diren guztiak. Izan ere, aurtengo aurrekontuak egitean —beti bezala, bestalde—, larriena agian beste hau izan da: diru-laguntzen murriztapenak edo ukapenak jasan behar zituzten erakunde eta elkarteekin inolako elkarrizketarik eratu gabe, eta horietako askori behintzat, aurretik berririk ere eman gabe erabaki direla.

Estilo politiko txar baten adibide da, ordea, jokabide hori, filosofia politiko jakin bati dariona. Eta hor kulturako jendeek topo egiten dute politikariekin. Hori da larriena, eta ez aurtengo aurrekontuen arazoa. Horregatik, oraingo eztabaida honek egokiera ireki beharko luke, Eusko Jaurlaritzak hasieratik daraman kultur politikari buruz *gogoeta* oinarritzkoa egiteko.

KULTURA, EUSKAL KULTURA

Herritarren komunikazio-gertakaria da kultura. Hori bizia izango bada —eta horrelakoa nahi dugu Euskal Kultura—, etengabeko kreazioan oinarritu behar du: sormenaren *humus* aberatsean mantentzen da kultura. Kreazioan oinarrituriko komunikazioak, berriz, partizipazioa esan nahi du; herritarrak partaide izatea eta ez ikusle huts.

Kultur politika egokiak herritarren ekimena bultzatu eta sendotu behar du. Eta herritarren kulturazko partaidetza bultzatzera ez doan kultur politika okertzat jo behar dela uste dugu. Jabetuta gaude agintari politikoarentzat zailena horixe dela, katramilatsuagoa eta politikoki arriskutsuagoa ere badelako, bere kabuz obra “handiren” bat eraikitzea baino. Hala ere hortixe jo behar da, ez hitzez bakarrik, eta bai egitez ere.

Hiru kontzeptu eta jokabide aldendu behar ditu horrek funtsean: 1. Kultura merkatuko legeetan hustutzearena, 2. Kulturazko espektakulu bihurtzearena, 3. Kultur politika dema eta apostuaren dinamikan sartzearena.

Kulturgintzaren alderdi ekonomiko, komertzial eta enpresariala ukatu gabe, ezinezkoa da hori merkatuaren eta konkurrentziaren lege hutsetan kokatzea, beraren izaera ito gabe.

Kulturaren ikuspegi “espektakularra” nagusitzen denean, kulturaren beraren bizitasuna arriskutan ipintzen da eta herritarren pasibotasun kulturala sustatzen.

Kulturak lehiatzea eskatzen du noski, sormenaren dinamika horixe delako. Kulturako lehia, sormena eta lana saritzekoak dira. Baina lehiaketa norgehiagokaren sareetan nahasten denean eta gutxi batzuren sariketaren politika nagusitzen denean, elitismoan erortzeko arriskuaz gain, elkartasun eta komunikazio-balioaz hustu egiten da kultura. Jokoaren eta kirolaren lehia behar baldin badu kulturak, kulturgintza ez da apostu-plaza bihurtu behar.

Kulturaren kontzeptu horren barruan hizkuntzak duen garrantzia nabarmendu behar dugu, kulturaren dimentsio nagusietako bat izateaz gain, horren azpiko egituratzaile, horren azkenburuko adierazle eta horren funtsezko komunikatzaile delako.

Euskal kulturaren definizioaren eztabaidatan sartu gabe, Euskal Herriaren berreraikuntzan euskalgintza eta kulturgintza beretzekinak dira; biak doaz batera zorionean eta zoritxarrean; horregatik erakunde publikoen aurrekontuetan ere Euskararen sustapenerako eta Kulturako lerroak ez dira paraleloak, eta bai bateratzekoak. Euskararen berreskurapenaz eta

euskalgintzaz ari gara aldi berean, nahiz eta Administrazio Publikoan departamentu ezberdinen eginkizunak izan.

Merkatuaren lege eta apostuaren dinamika soiletatik aterata, kulturgintza, orokorki hartuta, beti da defizitarioa, ikuspegi ekonomikotik begiratuta. Horrek ez du esan nahi kulturaren alorrak ere izan behar ez duenik, bere neurrien eta bere legeen arabera, ekonomia orokorra eragile eta suspertzaile, kulturgintzak ere alderdi ekonomikoa eta enpresariala badituelako. Baina babes ekonomikoa beti beharrezkoa izan du eta izan beharko du kulturgintzak, orokorki hartuta.

Hemen Euskal Herriaz ari gara, beraren egoera kultural-linguistiko konkretu honekin. Beraren hizkuntza —Euskara— minorizatuarekin eta beraren hedapen txikiko euskal kulturarekin, ezinezkoa zaio euskal kultur produkzioari ez bertako erdarazko kultur produkzioarekin eta ezta atzerriko produkzioarekin konkurrentzia komertzialean sartzea. Homegatik, Euskal Herriaren berreraikuntza-politikaren barruan, euskararen berreskurapen osoa eta euskal kulturaren indartzea funtsezkotzat jotzen baldin badira, nahitaezkoa da gizarte osoaren eta erakunde publikoen aldetik horien aldeko neurri legal, politiko eta ekonomiko bereziak hartzea, babes-politika espezifikoa medo “diskriminazio positiboaren” bidez. Merkatu “libreko” legeen borroka-zelaian babes guztiz berezia behar dute euskalgintzak eta euskal kulturgintzak, Euskal Herri honetan libertatearen alorra izango baldin bada kultura.

Testuinguru honetan nahi ditugu ondoko gogoeta guztiak egin, eta geure irizpideak markatu.

KULTURA BABESTUA, KULTURA LIBREA

Kulturgintza ren babesak hainbat forma hartu izan ditu historian zehar: herritarren militantziatzako aportaziotatik hasi, mezenazgo pertsonaletatik jarraitu, erakunde pribatuen esponsorizaziotik pasa eta erakunde publikoen subentzio eta bestelako diru-laguntzetaraino.

Euskal kulturari gagozkiolarik, lehenengo formak eduki izan du garrantzi apartekoa. Norbanakoen mezenazgoak ez dira falta izan euskal kulturarentzat, baina guztiz unean unekoak izan dira. Erakunde pribatuen esponsorizazioak historikoki eta tradizionalki eragin txikia izan dute euskal kultura babestean; izan zen alditxo bat esperantzazko, diktaduraren ondoko urteetan, baina Euskal Herriko erakunde publiko “berriak” finkatzean, horien eskuetan utzi dute gehienbat. Horrelako esponsorizaio-sistema sustatzeko eta bideratzeko tresna legal egokirik ere ez dugu eduki.

Euskal erakunde publikoen eta agintaritzaren eginkizuna premiazkotzat eta behar-beharrezkotzat hartu izan dugu eta hartakotzat hartzen dugu, euskal kulturaren berbizkunderen proiektuan. Maila guztietako erakunde publikoek —gobernu autonomikoak, foralak nahiz departamentalak, diputazioek nahiz udalek— dute beren eginkizuna kulturaren alorrean; guztiek parte hartzea eskatzen dugu euskal kulturaren sustapenean; eta nahitaezkoa dela uste dugu horien arteko koordinazioa, kultur politika koherentea eta eraginkorra bideratzeko.

Agintaritza publikoak bide asko ditu, kultur politika markatzeko eta kulturgintza ekonomikoki sustatzeko: horien arteko bat besterik ez da zuzeneko subentzioena (edota beka, bidai-burtsa, sari, etab.ena). Ez dugu ikusten kulturgintzaren eta euskalgintzaren alorrean zergatik ez den onartu, mundu ekonomikoan normaltzat, bidezkotzat jotzen den erakunde publikoen esku hartzea, laguntza eta neurri konkretuak ipintzea, euskal kulturak berez dituen defizitak zuzentzeko eta orekatzeko, bazterkeria edo utzikeria dirudien “liberalismoa” praktikatu beharrean.

Irizpide orokor gisa, botere publikoen interbentzioak kulturaren alorrean, bestelakoetan baino areago, funtsean subsidiarioa izan behar duela uste dugu. Herritarren kultur ekimenari eragitera, eta kulturgintzarako espazio librea sortzera eta eratzerako behar du horrek, zuzeneko gidaritzaren eta kontrol politikoaren tentazioan erori gabe. (Esan gabe doa noski, emandako diru-laguntzen erabileraren kontrola eskatzeko eskubidea eta betebeharra dutela). Baina erakunde publikoen

babesak ahal denik “diskretoena” izan behar duela uste dugu kulturaren autonomia eta kulturgintzako askatasuna ez eragozteko. Erabat onartezinezkoa da kultur laguntzaren ordaineko faktura politikoa kobratzeko jokabidea.

Alderdien politika konkretuaren gainera, oinarritzko lege eta arau iraunkorrek beharrezkotzat jotzen ditugu, kulturgintzan dihardutenek jakin dezaten zein joko-zelaitan ari diren jokatzeko. Gobernu bakoitzaren politika-jokabideen barruan, subentzio-irizpideak ahal den objektiboki markatuta eta alde aurretik ezarrita egon behar dute, edozelako menpekotasun politikoak, “Damoklesen ezpatak” eta autozentsurak saiesteko eta egitasmoak luzarora planifikatu ahal izateko, eta une bakoitzeko sorpresa berriekin aurki ez daitezkeen kulturaren alorrean erantzukizunak hartuak dituztenak.

Kultur sormenerako askatasun-zelaia eratzeko bidean, guztiz egokia iruditzen zaigu, edonongo kultur ekimen eta ekintzetarako azpiegiturak sortzeko politika. Proiektu konkretuak, iraunkorrek nahiz unean unekoak, burutzeko zuzeneko diru-laguntza bera baino egokiagoa izan daiteke oro har azpiegitura orokorrak eratzeko politika, euskararen etorkizuna aldi aldi laguntzak ezar ditzakeen baldintza eta hipoteka politikoak menpe egon ez dadin.

Erakunde publikoen zuzeneko diru-laguntzak badituzte bestelako forma “diskretoagoak”, aurrekontuetako partidez edo zuzeneko laguntza finantzarioez gain. Horien artean dago kultur alorreko enpresa eta ekintzetarako kreditu bigunena, nahikoa erabiltzen ez dena.

Era berean, erakunde publikoek, beren zuzeneko diru-laguntzen interbentzioaz gain, badute bestelako baliabide garrantzikorik kulturgintza ekonomikoki bermatzeko eta kultur politika, beraiei dagokien neurrian, bideratzeko. Zeharkako laguntzak dira horiek: hau da, norbanakoen mezenazgoak eta erakunde pribatuen esponsorizazioak kulturaren alorrera bultzatuz, horretarako beharrezkoak izan daitezkeen exentzio fiskalak eta antzeko eragingarriak legeztatuz. Formula juridiko ezberdinak asma daitezke borondate politikoa bideratzeko.

Fundazioaren formula, esaterako, aski landu eta hedatu gabe dagoela uste dugu.

Jabetuta gaude Jaurlaritzaren eta beheagoko erakunde publikoen zuzeneko interbentzio juridiko eta finantzario bereziek badituztela eragozpenak estatuaren politika ekonomiko eta fiskal zentralistaren aurrean; baina, hain zuzen, kulturaren alorrean frogatu daitezkeela eta frogatu beharko liratekeela uste dugu, aurrenik eta egokien, Euskal Herriaren autogobernua eta maila guztietako agintaritzaren autonomia: horren eskubidea, horren beharra eta horretarako ahalmena.

OINARRIKO EUSKAL KULTURA

Kulturgintza jokoarekin eta kirolarekin alderatu dugunez, konparazioa aurrera eraman eta gara dezakegu: Euskaldunok nahikoa harro aldarrikatu izan dugu bertako futbolariaren harrobia lantzearen politika. Lehen mailako selekzio handia, nazioartean irabazteko modukoa eratu beharrik ez daukagu derigorrez. Euskal kulturak Homerorik ez badu ere, badu Orixerik. Nolanahi ere, kanpotik datozen jokalariai eta horien “arteak” geure harrobia oso osagarri eta eragile izan behar dute.

Kultura fisikoaren alorrean baino gehiago balio du politika horrek kultura intelektual, literario eta artistikoarenean.

Kultura “autoktonoaren” eta kultura “unibertsalaren” arteko dikotonomiak faltsuak dira, Herriko kulturgintza bertan ondo sustraitua dagoenean. Nolanahi ere, kanpotiko inportazioak bertako kultur azpiegiturak sendotzeko eta bertako kultur sormena suspertzeko eta indartzeko izan behar du. Bestela, baten batek irudi gisa erabili duen horretan eror gaitzke benetan: Piramidea eta basamortuarenean. Piramidea egiteko harriak kanpoko harrobietatik ekarri zituzten itxuraz; horien figura erraldoiak ez du inguruko basamortuaren mortutasuna nabarmentu besterik egiten.

Zelai berde eta baso oparo gisa nahiago dugu irudikatu kultur alorra, egunero zaintzekoa eta lantzekoa. Bestelako kul-

tur ekimen “handiak” airera botatzen diren globo puztu bakar-
tiak izan daitezke, benetan bertako oinarriko kulturgintzar-
entzat ongarri bihurtzen ez badira. Ez dugu ukatzen horre-
lako proiektu batzuk berez izan dezaketela balio positiborik:
Euskal Herriaren irudia munduan aldarazten lagun dezakete.
Baina Euskal Herriak ez du izan behar produktu X dagoen
lekua, baina produktuak —agian apalagoak— ematen dituen
lekua: “eman ta zabal zazu”.

Kulturaren adiera partizipatiboaren ildotik, oinarriko kultura
indartu eta zabaldu behar dela uste dugu. Hori helburutzat
daukaten diru-laguntzek eta bestelakoek izan dezakete bene-
tan eragin biderkatzaile euskal kulturaren politika egokian.
Bestalde, oinarriko politika horretan eratu daiteke hobekien eta
fruturik handiena emateko moduan herrietako erakunde pub-
liko hurbilekoen eta bertan kulturaren alorrean diharduten
herritarren arteko lankidetzak, gaur egun hain aipatua eta
goraipatua den “sinergia” bideratzeko.